БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. МАЙ 5 ЧЕТВЕРГ № 104 (4588).

Өртээ 20 көп

БӨГҮН—СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ ХҮНҮ

„Солун—чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш база коллективтиг организакчы.“

В. И. ЛЕНИН.

«Правданың» редакциязынга ажылчын корреспондентилер-биле В. И. Ленинниң чугаалажып олурары.

П. Васильевтиң чураан чуруундан.

„...СИЛЕР—ПАРТИЙЖИ СОЛУННУҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ СИЛЕР“

1. «...Партия чокка литератор чүү-даа кылып шыдавас» (Чогаалдар, том 8, арын 389).

2. «Ажылчын парлалгага кайы-бир литераторнуң ажылдажып киржириниң политика талазы-биле ужуру чүдел дизе, ол дугайын ук чогаалчының стилин, чиниг угаангырын, сурагжаан талантызын ап көөрүнде эвес, а оон нинти угланыышкынын, ол бодунуң өөредиг-биле ажылчын массага чүү чедирип турарын ап көөрүнде болур» (Чогаалдар, том 20, арын 104).

3. «...Редакцияга ат кадагалаан эвес, а ёзулуг шынчы редакторлар турар ужурлуг, ...ол дээрге, дужун хараар эвес, а ажылгыр коллегия болган турар ужурлуг, ...кижи бүрүзү айтырыг бүрүзүнде-ле бодунуң бодалын коллегияга киирген турар ужурлуг...» (Чогаалдар, том 34, арын 165).

4. «...Силер партийжи солуннуң ажылдакчылары силер, ынчангаш долгандыр турарларга ону уттундуртпас ужурлуг силер» деп В. И. Ленин А. В. Луначарскийге чоруткан бир чагаазынга бижээн (Чогаалдар, том 34, арын 342).

ЧҮГЛЕ ШЫННЫ, ЁЗУЛУГ ШЫННЫ!

* * *

ВЛАД. БОНЧ-БРУЕВИЧ

* * *

... Дөртен ажыг чылдарда солуннарга корреспондент, тайылбырлакчы, фельетончу болгаш редактор болуп ажылдап келгенимниң иштинден чамдык үеэзинде мээн ол ажылым В. И. Ленин ышкаш, дөнөжир чүве чок ындыг редакторнуң хайгаралынын адаанга боттаныр улуг аас-кежик мээн үлүүмге онаашкан. Солуннарны чажыт болгаш ажык байдалдарда үндүрүп турган үеэзинде оларның ажылынга ооң чагыглары амгы үеде бистиң пролетаржы парлалганыска база аажок улуг ужур-дузалыг боор деп бодаар мен. Ынчангаш солунда ажылдап турар эштеримге ону каш сес-биле-даа бол чугаалаарын күзээн ийик мен.

Владимир Ильич солуннуң номерининге киирген үүлдериниң барык шуптузун үргүлчү боду номчуур азы ону номчуурун тускай харыысалгалыг эштеринге идегеп чораан. Үүлдерде, корреспонденцияда болгаш медээде кандыг-бир шын эвес чүве кире бержик ирги бе деп, ол кеззеде сагыш човаар турган. Бир эвес автор тодазы-биле билдинмес болза, цитаталарны, алган саннарны ыявыла боду хынаар азы ону хынап көөрүн кым-бир кижиге дагзыр, статистиктиг таблицаны болгаш өскелериндаа боду түүнештирип көөр болгаш улуг частырыгларны бо-ла илередип алган болур. Даштыкы дылдардан очулганы мырыңай шын тода кылырын ол негеп чораан, бир эвес өске ужур-уткалыг азы оон өске бодалдыг апаар кандыг-бир сөс азы домак таварышкан болза, ол сөстү азы домакты очулдуруп ап турар ол даштыкы дылдарның текстизин ол хевээр скобка иштинге арттырыптар турганы ховар эвес. Бүгү-ле үүлдерни шын, тодаргай кылдыр орус дылга бижиирин ол негеп чораан.

Бистиң Россияның иштики амыдыралының дугайында корреспонденцияга ол кеззеде онза сагыш салып чораан. Медээлерде мегелеттине берген чүве турган болза ол черле эндевес, дораан тудуп алыр, бичии-даа шын эвес болгу дег чүвени ол-ла дораан ап кааптар турган.

Россияның мурнуу үүгүнден Женевага чедип келгеш, чыскаалдың дугайын бижээн бистиң бир корреспондентивисти Владимир Ильичиниң чемелеп турганын кажан-даа утпас мен, чүл дээрге, ол корреспондент хөй чүвени эмин эртир хөөредир бижип, будаан болгаш шын эвес медээни берген болган. Владимир Ильичиниң ол корреспондентиге чугаалааны болза, мени, «Бурунгаар» солуннуң редакциязын, бистиң партиявысты, Россияның бүгү пролетариадын, Барыын Европаның бүгү ажылчын парлалгазын, Интернационалды болгаш өскелерни-даа мегелээн-дир сен, ол меге бүгү чер делегейде ам тарап турар деп чугаалап болур. Ооң ужурунда ол эшти буруу шаап көөрү чөптүг. Ынчангаш Владимир Ильич ол эшти солун ажылынга киржириндан чайлаткаш, кончуг үр үеде ооң-биле барык-ла чугаалашпас болган.

«Чаа амыдырал» солуннуң иштики килдизинге болгаш корреспонденцияларынга ол онза сагыш салып, медээлер кымдан-даа келген болза, оларны кончуг овларымчалыг көөрүн, бүгү-ле үүлдерни ол чериге хынап, бүрүн бадыткалдыг көргүзүглер-биле шынзыдарын эштеринге кеззеде баш удур сагындырып чораан. Владимир Ильич бодунга бүзүрелдиг аныяк эштеринің тускай бригадазын редакцияның чанынга тургускаш, ону черчерже — фабрикаларже, заводтарже болгаш өскелерже-даа чорудуп, хыналда кылдырып турган. Ол-ла ажылды кылганы дээш тускай төлевирни редакцияның акша-хөрөнгилеринден берип турган. Ооң түүнелдери дыка эки болгулаар. Бир эвес медээлерниң дөрттүн үш кезии шын эвес болгаш эмин эртир хөөредир салышкан дээрзи ол-ла дораан илереттине берген болза, оларны илереткени дээш ол аажок өөрүүр турган.

— Херек кырында чүү болганын көрдүнер бе, ол бүгүнү хыналда чокка парлапкан болзувусса эки болур бис бе... Мегелээн силер дээш бисти чемелей бээр-ле болгай. Бистин солунувус — ол дээрге бистиң партияның көрүнчүү-дүр. Ол көрүнчүк кеззеде арыг, шынчы болур ужурлуг, чүү-даа хажыдын болбас. Бодунун шыңгыы шынчызының болгаш шыдамыккай принципиалдыг чоруунун ачызында солун чүгле пролетариаттың болгаш бүгү ажылчы чоннарның характарынга эвес, харын бистиң хоралыг дайзыннарывыстың характарынга безин бедик ат-алдарлыг болган турар ужурлуг. Солунну шын эвес бижээн дээш, кажан-даа, кымгада чемелетпес ужурлуг. Бистиң сөстеривис кажан-даа ак-сеткилдиг болгаш чөптүг болур. Частырыг кылып, кайы-бир чүвени чедир көрбейн, шын эвес медээлерни үндүрүп болбайн аан—ынчаарда бис дораан-на, бир эвес ынчаар кылыр арганы бээр болза, эдилгени парлаар ужурлуг бис, бир эвес ону бис боттарывыс эскерип каар ийикпе, азы бистиң шын эвес чүүлүүстү илередип алыр болза, ону боттарывыс эдип алыр ужурлуг бис деп ол чугаалап турган.

Владимир Ильич Ленин көдээ черлерде бүгү үүлдерни төлээлер болгаш бүзүреткен кижилер хынаарын, а онза чугула медээлерни хынаарын Петербургта кол редакциядан чорударын база күзеп турган.

— Бир эвес парлаарын ийи—үш хүнде маналр болзувусса кандыг-даа багай чүве чок, ынчалза-даа ёзулуг шынчы үүлдү парлап үндүрер бис, а ол дээрге чамдык озалдаашкындан чугула болур.

Ынчангаш ооң оозу кончуг шын бооп турган.

Бир эвес кандыг-бир чүвени шын эвес парлаан-дыр деп чемелээшкин Владимир Ильичиге дыңналы берген болза, ол дораан-на буруу шавыышкынны, тайылбырны парлаарын саналдавышаан, тодаргай фактыларны, барымдааларны эккээрин негээр турган.

Бодалдың шынчызы, тодазы, билдингир болуру, бүгү айтырыгларны шынчы, принципиалдыг, бистин большевикчи чырыдарывыс—бистин партияның бүгү-ле дээре солуннарының гениалдыг редакторунуң амыдыралга кеззеде боттандырып чораан эң кол айтыышкыннары бо-дур.

„Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш“ делегейниң Ленинчи шаңналдар талазы-биле Комитетте

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдар талазы-биле Комитеттиң хуралы 1960 чылдың апрель 21-де академик Д. В. Скобельцынның даргалааны-биле болуп эрткен.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында киирип келген саналдарны Комитет чугаалажып көргеш, бо айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында Комитеттиң доктаалы моон адаанда парлаттынган.

„Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш“ делегейниң 1959 чылдың Ленинчи щаңналдарын тыпсыр дугайында

«УЛУСТАР АРАЗЫНГА ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ» ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТИҢ 1960 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 21-ДЕГИ ДОКТААЛЫ

Тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселдиң херээнге шылгарангай ачы-давыязы дээш, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыры болза:

Д-р **Сукарнога** — хөй-ниити болгаш күрүне ажылдакчызы (Индонезия Республика).

Сайрус **Итонга** — хөй-ниити ажылдакчызы (АКШ).

Лоран **Казановага**—хөй-ниити ажылдакчызы (Франция).

Александр Евдокимович **Корнейчукка**—чогаалчы, хөй-ниити ажылдакчызы (ССРЭ).

Азиз **Шерифке** — хөй-ниити ажылдакчызы (Ирак Республика).

Комитеттиң даргазы **Дмитрий Скобельцын.**

Комитеттиң даргазының ораакчылары: **Го Мо-жо, Луи Арагон.**

Комитеттиң кежигүннери: **Григорий Александров, Джон Бернал, Ян Дембовский, Анна Зегерс, Пабло Неруда, Михаил Садовяну, Сахиб Синг Соххей, Илья Эренбург.**

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

СЭКП-ниң Чаа-Хөл райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң киирип келгенин ёзугаар часкы хову ажылдарынга шылгаан мооң адаанда журналчыларны Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

Чертыков Барлам Федорович—«Найырал» колхозтуң тракторизи, «Беларусь» трактор-биле хүнде 20 га тарааны чажар турган, 45 га чедирип, нормазын 215 хуу күүседип турар.

Тадар-оол Тюлюш Санчапович—«Бурунгаар» колхозтуң тракторизи, «ДТ-54» трактор-биле хүнде 36 ганы чажар турган, 70 га чедирип, онаалдазын барык ийи катап ажыр күүседип турар.

Чапаш Тюлюш Араптанович—«Бурунгаар» колхозтуң тараа чаштырыкчызы, ажыл нормазын хүн бүрү 130—140 хуу күүседип турар.

Севзэн-оол Алексей Самынду—Ленин аттыг колхозтуң тракторизи, «ДТ-54» трактор-биле хүнде тараа чаштырар нормазын ийи катап ажыр күүседип турар.

Чылба Салгын-оол Ондарович—Ленин аттыг колхозтуң тракторизи, «ДТ-54» трактор-биле хүнде 11 ганы чаштырар нормазын 24 га чедир күүседир турар.

Дыртыкай Доңган Сагаандай — «Найырал» колхозтуң тракторизи, «ДТ-24» трактор-биле 15 ганың орнунга 45 ганы чаштырып, нормазын 3 катап ажыр күүседип турар.

Быртан-оол Сувакпит Натпит — «Найырал» колхозтуң хову ажылдакчызы, сеялкаже үрезин сөөртүр хүлээлгезин 150—170 хуу күүседип турар.

Дуван Наталья Кыргысовна—«Найырал» колхозтуң тракторизи, «ДТ-54» трактор-биле шык базырарының ээлчег нормазын хүн бүрү ажыр күүсеткен.

Дарый Кула Данзынович—Ленин аттыг колхозтуң тракторизи, «ДТ-54» трактор-биле тараа чаштырар нормазын ийи катап ажыр күүсеткен.

Матвеев Григорий Петрович — Чаа-Хөл СТС-тиң токары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисежип турар болгаш хүн бүрүнүң ажыл онаалдазын 150 хуу күүседип турар.

Бай-Сөөттүң хову турлааанда

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң Бай-Сөөт хову турлааанга часкы тарылга ажылы эгелеп турда чамдык четпестер турган. Ону чайладырынга колхоз баштаар чери болгаш парторганизация сөөлгү хүннерде шиитпирлиг хемчеглерни алган, турлагның ажылы элээн экижээн.

Механизаторлар болгаш ховунуң өске-даа ажыл-ишчилери делгем, чылыг бажында чурттап турар. Ооң хөй өрээлдериниң иштинде пружиналыг 40 хире оруннарны дизе тургускулапкан. Оларның түс бүрүзүнүң кырында кылын кудустарны, хөвеңниг чоорганнарны чаткылап каан.

«Тарылганы 6—8 ажыл хүннеринде бедик шынарлыг доозалынар!» деп кыйгырыглыг лозун, социалистиг чарыштың негелделерин, ооң тиилекчилеринге 5 хонук бүрүзүнде тыпсыр шаңналдарның чурумун айыткан плакат, көргүзүг самбыразы, агитхуудус дээш, өске-даа көргүзүг агитациязы ол бажыңны каастап турар. Ол бажыңның бир өрээлинде хөл-шыдырал, радиоприемник, оюн хекселдери болгаш өске-даа үүлдер бар.

Турлагда ниитиниң чемненилгезин багай эвес тургускан. Чем аймаанын даңзызын бижээш, кухнаның, ханазында азып каан. Ында щи, борщ, котлет дээш өске-даа чемнерни 2 повар белеткеп турар. Столованың чанында кино көргүзер өрээл бар. Янзы-бүрү солун кинолар аңаа үргүлчү болуп турар. Турлагда чунар бажын, электростанция доктаамал ажылдап турар.

Колхозчу тараажылар 3000 ажыг гектар шөлге чаштырар алды чус центнер үрезиннерни тус-тус участоктарынче сөөртүр ажылды хайныышкынныг чорудуп турар. Механизаторлар апрель 27-ге чедир 350 гектарны андарган, 800 ажыг гектарны илиргээн, лущильниктээн болгаш дискалаан, 130 гектарны тараан.

Ховунуң ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган социалистиг чарыштыг парторганизация эки удуртуп турар. Агрегаттарның алган хүдээлгелериниң күүселдезин беш хонук бүрүзүнде үндүрүп, ону ниити хуралга чугаалажып турар. Баштайгы беш хонукта эш Стереховтуң трактор бригадазында Конгуров, Федченко, Далбыштай олар бирги черни ээлеп, ажыл нормазын хүн бүрү 170 хуу чедир күүседип келген. Ол хову турлааанда бүгү кижи чангыс эп-сеткилдиг ажылдап турар.

Чехословакияның партия-чазак төлээлериниң Москвада чоруп турары

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Чехословак Республиканың Президентизи Антонин Новотныйга баштаткан Чехословакияның партия-чазак төлээлери майның 3-те Кремльге, СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловка барып чораан.

Ужуражыышкыннар үеэзинде чылыг, чүректиң ханызындан чугаалажыышкыннар болуп эрткен.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Чехословак Республиканың Президентизи Антонин Новотныйга алдар кылдыр хүндүс Кремльдиң Улуг ордузунга артенги шайлалга тургускан.

Чехословакияның партия-чазак төлээлерин баштап чоруур А. Новотный-биле кады артенги шайлалгага төлээлериниң өске кежигүннери база олурушканнар.

Совет таладан эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, К. Е. Ворошилов, Н. Г. Игнатов, А. И. Кириченко, Ф. Р. Козлов, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Д. С. Коротченко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, В. П. Мжаванадзе, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский болгаш өскелер-даа аңаа олурушканнар.

(СЭТА).

Чехословакияның делгелгезиниң Москвада ажыттынганы

Москвада Сокольникиниң культура болгаш дыштанылга парыгынга майның 3-те «1960 чылдың Чехословакиязы» деп делгелгени ажыткан. Фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны Совет Армияның хостаанының 15 чыл болганынга холбаштыр ол делгелгени ажыткан болгаш акы-дуңмалышкы улустуң социализм тургузуушкунунга шылгарангай чедиишкиннерин көргүзүп турар.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Чехословак Республиканың Президентизи Антонин Новотныйга баштаткан Чехословак Республиканың партия-чазак төлээлериниң кежигүннери ук делгелгени ажыдарының байырлалынга олурушканнар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары база-ла аңаа чеде бергеннер.

Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының президиумунуң даргазы М. В. Нестеровтуң допчу эге сөзүнүң соонда СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Чехословак Республиканың Президентизи Антонин Новотный олар аңаа чүве чугаалааннар.

Ооң дараазында делгелгениң байырлыг ажыдыышкынынга келгеннер павильоннарны көрүп эрткен, салган делгирлерни улуг сонуургалбиле таныжып көргеннер.

(СЭТА).

Областа часкы тарылганың чоруп турарының дугайында медээ

(1960 чылдың апрель 30-ге чедир хуу-биле)

Районнар	Тараа культуралары	Ооң иштинде кызыл-тас	Районнар	Тараа культуралары	Ооң иштинде кызыл-тас
Чөөн-Хемчик	102,0	95,0	Бии-Хем	—	—
Барыын-Хемчик	101,4	101,5	Тожу	—	—
Сүт-Хөл	100,1	116,6			
Бай-Тайга	94,7	109,4	**СОВХОЗТАР:**		
Чаа-Хөл	60,2	96,7	«Барлык»	102,1	100,0
Тес-Хем	39,2	—	«Тиилелге»	21,9	50,5
Өвүр	26,0	—	«Элегес»	5,0	22,9
Эрзин	22,7	—	«УТКА 25 чылы»	2,3	8,3
Каа-Хем	23,2	30,0	«Өөк»	—	—
Таңды	13,2	10,0	«Межегей»	—	—
Улуг-Хем	9,4	12,1	«Кызыл партизан»	—	—

Монгуш Чанамевич Седен Ак-Туругда Ленин аттыг колхозтуң почтачызынга 1959 чылдың он айдан бээр ажылдап келген. Чоянуң чагаан солун, сеткүүлдерин, чагаа бижиктерин чогуур ёй-шаанда эелериннге чедирер талазы-биле ол бодунуң кызымаккай чоруун көргүзүп турар.

Чаа почта келирге-ле эш Седен малчыннарже каккаш үнүптер, 40 ажыг аал коданнарын 3—4 хонукта эргип, улустуң чагыгларын тараткаш, чагаа бижиктерин алгаш дедир кээп турда-ла чаа почта келген турар, почтачы база катап хаптар.

Ол чүгле идепкейлиг почтачы эвес, а харын партия организациязының идепкейлиг агитатору, Седениң келирин малчын бүрүзү четтихпейн манап турар.

Чурукта: М. Седен. Фото Феоктистовтуу.

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

„Шынның“ номчукчуларының сөзү

Бодумга ап чоруур мен

1940 чылдан бәр-ле «Шынның» номчукчузу болгаш бижикчизи болуп келдим. Бо аразында «Шындан» дыка хөйну билип, өөренип алдым. Солунну чүгле бодум номчуп, өөренирим-биле кызыгаарлаттынмайн, партия организациязының даалгазын ёзугаар агитатор хүлөөлгемни күүседип, кады ажылдап турар өөрүмге солунда парлаттынган чүүлдерни тайылбырлап берип турар мен. Бистиң бригадавыстың кежигүннери солуннарны, журналдарны номчуп, политиктиг болгаш техниктиг билиин бедидип турарлар.

Агитатор кижиге солун эң-не чугула. Ынчангаш, «Шынны» үргүлчү бодумга ап чоруур кижи мен. Кажан ажылчыннарга беседа кылып бәр дәш «Шын» солунну номчуп, конспект кыла бөрге, тудуг талазы-биле, эң ылангыя Кызыл хоорайда тудуг организацияларының ажыл-чорудулгазының, мурнакчыларның ажыл-дуржулгазының дугайында материалдар ховар болуп, чамдыкта шуут чок болгулаары хомуданчыг. Моон соңгаар Кызыл хоорайның тудуг организацияларының ажылында чедишкиннерни болгаш четпестерни, социалистиг чарыштың байдалын «Шынның» арыннарына калбаа-биле чырыдып турарын күзәр мен. Чүге дәрге, бодум, бистиң бригадавыстың кежигүннери тудуг ажылы кылып турар болганда тудугларның чоруп турар байдалын улуу-биле сонуургап турар бис.

Бистиң бригадавыс 1960 чылда бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкиннинг күүседир дәш демисежип турар. Ам аптека өргелелиниң складының тудуунда ажылдап, улуг-нормавысты хүн бүрү ажыр күүседип турар бис.

С. САНДАН,
«Тыва тудуг» трезинин ажылчыны.

Номчукчунуң күзели

Бистиң чуртка коммунизмни тургузарының херөөнге совет парлалганың ужур-дузазы үнелеп четтинмес улуг. Совет парлалга марксизм-ленинизмниң идеязын массаның ортузунга пропагандалаарына, Коммунистиг партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын угаадып таныштырарына, ажылчы чоннуң калбак массазын коммунистиг ёзу-чанчылга кижизидеринге, бистиң хүн бүрүнүң ажыл-хөрөктеривисте четпестерни илередип, мурнакчы бүгү-ле чүүлдерни тарадып нептередиринге улуг рольду ойнап турар.

«Шын» солуннуң доктаамал номчукчузу кижи мен. Парлалга хүнүн таварыштыр мөөн күзәрим болза, «Шынның» арыннарына партия төөгүзүнүң иштинден кол-кол чүүлдерни консультация хевирлиг кылдыр үе-үеде парлап турарын күзеп турар мен, оон аңгыда солуннуң арыннарына бистиң чуртту амыдыралында болуп турар кол-кол чүүлдерни үргүлчү чырыдары чугула.

Партияның XXI съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар бистиң чуртту бүгү бүдүрүлге, албан черлери 7 шактыг ажыл хүнүнче шилчип турар болгай. Анаа холбаштыр ажыл-ишчилерниң ортузунга тайылбыр ажылдарын калбартыр ужурлуг. Ам үеде ол белеткел ажылдар чамдык бүдүрүлге, албан черлеринде кошкак чоруп турар. Чижээ, облпотребсоюзтуң тудуг эргелели агитасчы хевирлиг план тургузуп алганындан аңгыда, ол талазы-биле кылган тодаргай ажылы чок. Ол бүдүрүлге чери бирги кварталдың бүдүрүлге планын чүгле 88 хуу, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын чүгле 96 хуу күүсеткен. Ол хирезинде шалың фондузу — 106 хуу кылдыр ажыр чарыгдаттынган. Ында ажылдап турар ажылчыннар тариф-мергежилге разрядтың справочниги-биле безин эки таныш әвестөр.

Ынчангаш ол тудуг эргелелин баштап турар кижилер ажылдың 7 шактыг хүнүнче шилчир чугула айтырыгны ала-чаягаарлаашкынче киирип турары чижектиг, ылангыя экономика-биле холбашкан айтырыгларны солуннуң арнынга шынгыы шүгүмчүлеп илередип турарын улам калбартырын күзеп тур мен.

С. ШАЛЧЫМАА.

„Шынны“ номчуп тур мен

«Шын» солун чүгле областың иштики амыдыралын әвес, харын база Совет Эвилелиниң делгем девискәәринде бөдүүн совет кижилериниң ажыл-амыдыралын, бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкунунуң чедишкиннерин, делегейде бооп турар болуушкуннарны бодунуң арыннарына делгереңгейи-биле чырыдып турар болгай.

Мен «Шын» солунну школачы чылдарымда-ла улуг сонуургал-биле номчуп чораан мен. 1947 чылдан бәр «Шын» солуннуң чагыкчы-номчукчузу мен. Бо чылын база-ла «Шын», «Учительская газета» солуннарны, «Эртем болгаш шажын» деп журналды чыл хуусаалыг чагып алган, номчуп турар мен.

Ылангыя башкы кижиниң ажылынга парлалганың ролю дыка улуг. Партияның болгаш чазактың доктаал шиитпирлерин область болгаш төп солуннардан таныжып алыр апаар болгай. Чуртту мурнакчы школаларының болгаш башкыларының чаш салгакчыларны өөредип, кижизидип турар дугайында дуржулгазын «Шынның» арыннарындан билип ап, ону бодумнуң башкы ажылымга нептередип турар мен.

Чыл эгезинден бәр солунну неделяда 6 удаа үндүрүп, почтаны самолёт-биле дажып турар апарганы дыка өөрүнчүг. Мен область төвүнден ырак Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык ортумак школазында башкылап турар мен. Ынчалза-даа «Шын», «Тувинская правда», «Тыванын аныяктары» солуннарны Кызылдың чурттакчылары-биле бир дәмей ол-ла үнген хүнүнде номчуп турар аргалыг болган мен.

Парторганизацияның даасканын ёзугаар агитатор болуп, колхозтуң Комсомол кудумчузунда чурттакчыларга неделя санында беседаларны, номчулганы кылып берип турар мен. Беседага хереглөөр материалдарны «Шын», «Тувинская правда», «Тыванын аныяктары» солуннардан ажыглап турар мен.

К. ЧАНЧАНМАА,
башкы.

Дәәштиг болдурар

Эге школага өөренип турган-ла «Шынны» номчуп чоруур апарган мен. Оон бәәр 20 чыл иштинде «Шын» солунну номчуп, билиг, мергежилимни бедидип келдим. «Шынның» чүгле номчукчузу әвес, бижикчизи болуп турар мен. Бижээн материалы солунга үнүп келирге, кижи кончуг өөрүүр чүве. Чангыс мен әвес, бүгү бижикчилерниң өөрүүрү чугаажок.

Сөөлгү ийи-үш чылдарда «Шынның» материалдары байлак болуп, чаа-чаа чүүлдер парлаттынып турары-биле областың бүгү-ле булуннарында хайныышкынныг күш-ажылдың чедишкиннерин солун биске эккеп берип турар. Оон-биле чергелештир ажылда четпестерни, тамдык кижилерниң ажылында, зажы-чаңында четпестерни илередикен, оларны эдип алырын сүмелөөн чүүлдер солуннуң арыннарынга үргүлчү үнүп турары өөрүнчүг. Оон аңгыда солуннуң сес-домааның сайзыраанын, кааталгазының өкижөөнин демдеглевес аргажок.

Мөөн күзелим мындыг: солуннуң шүгүмчүлелдиг материалдары дәштиг болурунче чер-черниң партия организациялары кичәәнгей салыр.

А. СОСКАЛ,
Улуг-Хем район, Ийи-Тал.

Номчукчу болгаш бижикчи

Мен 1940 чылдан эгелөөш «Шын» солуннуң доктаамал чагыкчызы болгаш номчукчузу база 1947 чылдан эгелөөш бижикчизи мен. Үжүк-бижикке өөренирде школага әвес, бот-өөредилге-биле өөренген мен. Эң баштай-ла «Шынның» «улуг караларын» үжүглеп номчуп тургаш, оон иштики чүүлдерин номчуптар апарган мен.

Ынчангаш, мен бижик, билиглиг кижи кылдыр өөренип алгаш партияның, чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының кол-кол чүүлдерин билип аптар апарганымга, ам күүседип турар хөй-ниити хүлөөлгем — агитатор ажылымны чедилгелиг күүседип турарымга «Шынның» ролю дыка улуг болган болгаш улуг-даа болуп турар.

Парлалга хүнүнге холбаштыр, моон соңгаар «Шынның» арыннарына улам-на янзы-бүрү темаларга, ханы уткалыг, идей-политика талазы-биле бедик деңнелге материалдарның көвүдөөрин күзедим.

Н. МАЙГЫН-ООЛ,
Улуг-Хем район, Ленин аттыг колхозтуң кежигүнү.

Фотомонтаж С. Феоктистовтуу.

СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ ХҮНҮНДЕ МӨӨН САКТЫЫШКЫНЫМ

Тыванын ажылчы чоннары революция мурнунда феодалдарның болгаш даштыкы әжелекчилерниң дарлалынга чорааш, бодунуң төрөөн дылынга бижии чок, карацгы-бүдүүлүк байдалдыг арткан. Тывага бижик билбес чорук 1930 чылга чедир үргүлчүлөөн. Ынчаарда амгы Кызылга ийи солун — бирөөзи орус дылга, өскези — «Үнөн» деп солун моол дылга үнүп турганын мен билир мен. Тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының, совет улустуң, бирги әәлчегде улуг орус улустуң, акы-дунма дузаламчызының ачызында ол карангы-бүдүүлүк чоруктан адырылган деп чүве бүгүдеге билдингир.

Совет әртемденнериң, оон иштинде ам үеде дылдын, литератураның болгаш төөгүнүн Тыва әртем-шинчилел институдунуң әртем ажылдакчызы әш А. А. Пальбахтың латин үжүкке үндезилеп чогаатканы Тыванын бүгү төөгүзүнде бирги үжүглелинге өөренип алгаш, баштайгы өөредилге номнарын типографчы арга-биле парлап үндүргеннериң бирөөзи болур аас-кежии менөө таварышкан.

Ол мындыг болган чүве. 1930 чылдың июнь ай үезинде бистиң аалывыска Хем-Белдириндан (амгы Кызылды ынчаар адап турган) бир сургакчы дарга чедип келгеш, — силериниң сумудан чаа тыва бижикке өөренир бир кижи алыр дәш чор мен—деп, ынчаарда нам үүрүнүң даргазыла турган кижи боор оң, Дүпчокка чугаалап органын дыннап кааш, мени чорудуп көрүнер, акый деп дилеп туруп берген мен.

— Ча, ындыг-дыр, бо оолду аппаар-ла бооп тур силер, өөренип шыдаар боор, чүгөөр чүве моң — деп, ол чугаалапкан.

Тыванын бүгү кожууннарындан тыва бижикке өөренир дәш чыглып келген 9 оолдарның бирөөзи болу берген мен. Ынчан бистер Кызылга тыва бижикке үш-ле ай иштинде өөренген бис. Эштер Даржаа, А. А. Пальмбах, С. К. Тока олар бистерни башкылап турганнар. «Шын» солун редакциязының бажыңының ужунда, «Сылдысчыгаштың» редакциязы турган өрөөлдің кирер вжиинин аксынга шылгалданы туткан бис. Бистериң билиивисти дыл әртемдени А. А. Пальмбах биле ынчаарда Тыванын культура яамызының сайыды турган С. К. Тока олар хынап көргеннер. Эң дәәре өөренгеннер бир минута иштинде 27 — 29 сөстер номчаанын ам-даа сактып чоруур мен. 9 кижиниң иштинден 3 кижини эки өөренген, Хевилелге (типографияга) ажылдап болур деп башкыларывыс түннел үндургеннер. Оларның аразында мөөн адым база бар болган. Амгы үеде «Шын» солун редакциязының харыысалгалыг секретарында ажылдап турар эш Хөвөөмей, СЭКП Таңды райкомунуң инструкторунда — эш БилчирООЛ бистер үжелөө типографияга барган бис. Хөвөөмей-биле мени өөреникчи өрукчулер, а БилчирООЛ өөреникчи парлакчы кылдыр анаа киирип каан. Мөөн хөй-ниити талазы-биле ажыл-чорудулгам шак оон-на эгелөөн чүве. Көдөөден келген самдар оол хиремде-ле өө баштай типографияга чеде бергеш, ында ажылдап турган ажылчыннарның коргулчун-биле кылган үжүктер болгаш беге-будук туткаш бат карара берген холдарын, оларнын хөөлдирип тургаш номнар, солуннар парлап үндүрүп турган машина херекселдерин көргеш, ол бүдүрүлге чериниң кыварсуг, будуктардан болуп турар чыдын хаайга каккаш, «мындыг черге кижи канчап ажылдаар боор, маңаа кәәр деп хей-ле аазаан-дыр мен» деп бодай берген мен. Ындыг бодалымны аңаа ажылдап турган кырган орус ажылчыннар эштер Скамороков, Легких, Луканин база Пальмбах олар билип кааш, типография ажылчыннары черле төөгүзүнден тура эң-не революсчу мурнакчы улус боор деп сургап, Россияның типография ажылчыннарының революсчу шимчәәшкининден өлөөн солун беседа кылып берген соонда ол бодалымны каапкан мен. Типографияга ажылдап, арат чонга херектиг номнар, солуннар, сеткүүлдер парлап үндүреринге киржиринге ынакшыг берген мен. Ынчаарда Тыва Арат Республиканың бирги типографиязы Ленин кудумчузунда областың шериг комиссариады турар бажыңның бир үзүн өрөөлинге турган, аңаа хол-биле долгаар ийи бичии парлаар машина, 8 — 10 хире үжүк кассалары бар чүве. Янзы-бүрү хевирлиг болгаш хемчөөлдерлиг үжүктер чок турган. «Шын» солун 1931 чылдың январь 1-ге чедир «Үнөн» аттыг, моол дылга үнүп турган. А 1931 чылдың январь 1-ден эгелеп шуут тыва дылга үнүп эгелөөн. Ол солунну Хөвөөмей биле ийилөө өрүп үндүрүп турган бис. Хемчөө амгы «Шынның» дөрттүң бир кезии турган. Бажыңывыс бичии, үжүктеривис четпес, харын-даа аажок кырган, дептерлөөр цегивис мырыңай чок турган. Ынчаарда типографияга моол дылга солун өрүп турган феодалдар оолдары чоруй баарга. 20 шаа кижи ажылдап турган бис. Областың типографиязы ам турар бажыңынче 1932 чылдың май айда көжүп келген. Тыванын чаа тургустунган школаларынга хөй-хөй өөредилге номнарын үндүрер деп харыысалгалыг сорулганы ТАРН болгаш чазак оон мурнунга салган. Оон-биле кады тыва школаларга херектиг баштайгы өөредилге номнарын ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Москвага база парлап үндүрер кылдыр А. Пальмбах-биле бис ийини 1932 чылдың август айда Москваже чоруткан. Школаларның баштайгы өөредилге номнарын өрүп, парлап үндүрер аас-кежии менөө ынчаар таварышкан. Баштайгы тыва өөредилге номнарын Москванын бир улуг типографиязының латин үжүү-биле номнар үндүрер цегиниң ажылчыннары-биле кады өрүп турган мен. Эш Пальмбах бистиң ажылывысты удуртуп турган. Ындыг янзы-биле Москвага 1934 чылга чедир ажылдааш әге школага хереглөөр 4 номнарны парлап үндүрген бис.

О. ШИРАП.

Хүлөөлгевис күүседир бис

Эрткен чылын шериг албанындан чедип келгеш, машина-орук станциязынга автогрейдеристен ажылдап кирген мен. Битум-биле хоюг сайны холуп тургаш кара шывыгны орукка быжыглап кылырын баштай билбес турдум. Орук тудуунуң ажылынга чөөрби беш чыл ажылдап келген хоочун автогрейдерист П. Г. Новогицин мени бо нарын ажылга өөреткен.

Бистер бо сезонда 75 километр оруктуң кара шывын ноябрь 7-де доозар дәән хүлөөлгелиг бис. Алган хүлөөлгевисти күүседир дәәш кызымаккай ажылдап, хүн үлүүн 100—150 хуу күүседип турар бис.

И. Тувекей.

СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бөгүн совет улус парлалга хүнүн демдеглеп турар. Дөртен сес чылдың мурнунда—1912 чылдың май 5-те, Петербургка большевикчи «Правда» солуннуң бирги номери үнген. Ол хүн совет улустуң чанчыккан байырлалы, хамыктың мурнунда журналистериниң, ажылчын болгаш көдөө корреспондентилериниң хөй санныг армиязының, а ол ышкаш полиграфияның болгаш ном үндүрер черлериниң ажылдакчыларының байырлалы апарган. Май 5— Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң херөө дәәш демиселге парлалганың дәәштиинин болгаш беленинин дайынчы көрүлдезиниң хүнү болур.

Кадыг-дошкун хоругдалдың чылдарында хаанныг Россияга төрүттүнген бистиң төрөөн солунувус— ленинчи «Правда» болза партияның удуртулгазы-биле орус пролетариаттың болур деп турар күштүг тиилелгелериниң медәәзи болган. «Правда» солуннуң үнгени чүгле орус әвес, харын делегейниң революстуг ажылчын шимчәәшкининиң төөгүзүнге шылгарангай болуушкун. Петербургтуң ажылчыннары— «Правданы» тургузарының инициаторлары болганнар. «Правданы» организастаарының инициаторларының саналын үнелеп көрбүшаан, улуг Ленин «Хүн бүрүде үнер ажылчын солунну тургузарына бүгү Россия кайы бир чергези-биле идепкейлиг киришкен» деп айтып турган.

В. И. Ленин «Правда» солуннуң үндезилекчизи болуп, ону шуут удуртуп турган. Даштыкы чуртта турган үезинде Ленин редакцияже чагааларны барык хүн бүрүде чорудуп, большевикчи, туруштуг солун дәәш демисежип, марксисчи солун болза ажылчы массаларның марксисчи кижизидилгезин боттандырар ужурлуг деп демдеглеп турган. Чүгле 1912 — 1914 чылларда безин «Правда» солунга 130 ажыг ленинчи чүүлдер парлаттынган.

«Правда» ынчан онза аар-берге байдалдарда үнүп турган. Оон ажылдакчыларын үргүлчү истеп-сүрүп, оон акша-хөрөнгизин хураап ап турза-даа, «Правда» ажылчы чоннарның революстуг демиселинин эң төвүнге чайгылыш чокка турган болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының белеткелинге онза улуг рольду ойнаан.

«Правданың» туруп келгениниң ийи чыл оюнуң хүнүнде, хаанныг чазактың талазындан истепсүрүүшкүннүң күштелгенинге харыы кылдыр парлалга хүнүн бирле дугаарында 1914 чылда эрттиргеи. 1922 чылда «Правданың» он чыл болган оюн холбаштыр, РКП(б) ТК-ның доктаалын ёзугаар парлалганың бүгү россий хүнүн эрттирип турары шиитпирлеттинген, ол шиитпирни партияның XI съездизи чүүлдүг деп санаан. Оон дараазында ол хүнну чыл бүрүде байырлап эрттирери доктааттынган.

Бо чылын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары парлалга хүнүн В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 90 чыл болганынга белеткел-биле холбаштыр хайныгып үнген. совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы аажок улуг көдүрлүүшкүнүнүң байдалдарында эрттирип турар. Бистиң Төрөөн чуртувус ол кайгамчык хүнну бодунуң чогаадыкчы күштериниң чечектелиишкини-биле, коммунистиг тургузуушкунда чаа-чаа чедишкиннер-биле уткаан. ССРЭ-ниң улус ажылагыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын ажылдап кылган болгаш бадылаан СЭКП-ниң XXI съездизиниң хүлөөп алганы коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр чаагай программазы-биле холбаштыр, чеди чылдың ийги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дәәш бүгү улустуң демиселинде төлептиг черни әлөөн турар ужурлуг совет парлалганың күрнунда чаа-чаа улуг сорулгалар тургустунган.

Бистиң улуг баштыңчывыс В. И. Лениниң тургусканы совет парлалга коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чажыт байдалга хол-биле бижип үндүрүп турган баштайгы хуудустардан эгелөөш делегейде эң массалыг болгаш эң салдарлыг парлалга болурунга чедир улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Совет парлалганың бүгү төөгүзү бистиң Коммунистиг партиявыстың маанырлыг төөгүзү-биле, оон коммунизм дәәш маадырлыг демисели-биле холбашкан.

«Правданың» бирги номери 60 мүн кезек тиражтыг кылдыр үнген. Ынчаарда В. И. Ленин солун 100 мүн чагыкчылыглыг турар дугайын, бүгү Россия солуннарның сырый четкизи-биле шыптына берген турар дугайын күзеп турган. В. И. Лениниң ол күзели шагда боттанган. Бистиң парлалгавыс аажок улуг хөгжүлдени алган. Ол, ажылчы чоннарның амыдыралы-биле быжыг харылзаалыг болуп турар. Парлалга болза, Совет кижилериниң хереглели, оларның коммунизм дәәш демиселинге күчүлүг чепсээ апарган. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр парлалганың санының талазы-биле ССРЭ делегейде бирги черни әлөөп турар. 10,5 мүн ажыг янзы-бүрү солуннарны 62 миллион ажыг кезек тиражтыг кылдыр үндүрүп турар. Чүгле СЭКП-ниң XX съездизинден XXI съездизинге чедир үениң дургузунда безин чуртта солуннарның ниити тиражы 15 миллион кезекке немей өскен факт тодаргай хереча болур. Чеди чыл дургузунда солуннарның саны бүдүн чартык катап көвүдөөр.

ССРЭ-де солуннардан аңгыда 800 ажыг журналдарны 26 миллион ажыг кезек тиражтыг кылдыр үндүрүп турар. Чыл бүрүде биске 60 мүн ажыг тус-тус аттарлыг номнар бир миллиард 100 миллион ажыг кезек ниити тиражтыг кылдыр үнүп турар, ол болза делегейниң ном продукциязының дөртүн бир кезөө болур. 1965 чылда номнарның тиражы бир миллиард 600 миллион кезекке чедир, а журналдарның — ийи катаптан ажыг көвүдөөр. Совет Эвилелинде улус массаларның номнарны ажыглаарына калбак аргалар тургустунган. Бистиң чуртувуста бүдүн чартык миллион ном фондулуг 400 мүн библиотекалар бар. Бо бүгү болза коммунизмни тургузуп турар совет улустун культурлуг деннелиниң бедиинин чайынналчак херечизи болур.

Бистиң областың парлалга ажылдакчылары СЭКП-ниң XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дәәш бүгү улустуң демиселинге идепкейлиг киржип турар. Ам бо үеде чылда тиражы 18 мүн ажыг кезек 3 солуннар областа үнүп турар. Ном үндүрер чер 451.000 кезек ниити тиражтыг үүс-үүс номнарны чыл бүрүде үндүрүп турар.

Совет Тыванын ажылчы чоннарының культурлуг деннелиниң өскениниң тодаргай илергейлөөшкини, оларның политиктиг идепкейиниң өскениниң көргүзүү болза, үе-үеде үнер парлалгага база номнарга хереглелиниң улам өзүп турары болур. 1959 чылда областа номнарны 1.025.000 рубль түнге садып тараткан. Сөөлгү чылдарның дургузунда областа таратканы солуннарның болгаш журналдарның ниити тиражы каш катап көвүдөөн.

Совет парлалганың база бир чугула ленинчи принциптиниң болгаш оон массалар-биле сырый харылзаазының дириг боттанылышкыны болур ажылчын, көдөө корреспондентилериниң шимчәәшкини бистиң өгөөртинмес делгем чуртувуста хүн келген тудум-на өзүп быжыгып турар. Ажылчын, көдөө корреспондентилериниң шимчәәшкининиң бо өзүлдези бистиң областың чижөөнде база тодаргай көстүп турар. Областа ниитизи-биле 5000 ажыг ажылчын болгаш көдөө корреспондентилер санаттынып турар. Чүгле 1959 чылда безин «Шын», «Тувинская правда» солуннарның арыннарына ажылчын болгаш көдөө корреспондентилерин ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү айтырыгларының, чеди чылдың онаалгаларын амыдыралга дүрген болгаш чедишкиннинг боттандырар талазы-биле 8 мүн ажыг чагааларын парлап үндүрген.

Чеди чылды хуусаа бетинде күүседир дәәш демиселге хана солуннарының ролю онза улуг. Сөөлгү чылдарда хана солуннарының ролю дыка бедөөн. Хана солунун үндүрбейн турар ындыг участок чок. Мурнакчы дуржулганы пропагандалаарында болгаш массаларны коммунистиг ёзуга кижизидеринде төлептиг черни олар әлөөп турар.

Чеди чылдың ийги чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дәәш демиселге бистиң парлалгавыстың ролю онза улуг болгаш хүндүлүг. 1918 чылда-ла В. И. Ленин парлалганы массаларны экономика талазы-биле кижизидериниң күштүг органы болдурарының эргежок чугулазының дугайын бижээн. Күш-ажылдың, социалистиг чарыштың организастаар болгаш ону көскү болдурарының, мурнакчы дуржулганы нептередириниң айтырыгларын бирги черге тургузар деп ол айтып турган. «Чүс-чүс мүн болгаш миллион-миллион кезекке тараттынар, ажыл-хереки үлегерлиг тургузарына бүгү чонну таныштырар парлалга биске турзун» деп Ленин бижээн. Бо ленинчи айтыышкын болза, бүгү солуннарның, журналдарның, бистиң бүгү парлалгавыстың дайынчы программазы болур.

Коммунизмниң типилелгези дәәш партияның болгаш улустуң демиселинге парлалганың чугула ролюн СЭКП-ниң XXI съездизи база катап демдеглөөн. Бистиң парлалгавыс чеди чылдың өндүр чаагай программазын пропагандалаарын калбартыр, массаларның социалистиг чарыжының чорудулгазында төрүттүнүп турар бүгү-ле чаа, мурнакчы үүлдерни изин-биле деткинр, күш-ажылды болгаш социалистиг өнчүнү ак-сеткилдиг әвес көөр чоруктарның фактыларына удур шиитпирлиг демиселди чорудар, кадык амыдыралчурттага дәәш демиселди калбартыр, совет кижилерни коммунистиг моральдың бедик шынарына кижизидер, солуннарның идейлиг уткашынарын бедидер ужурлуг. Ону боттандырарын «Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы негеп турар.

1957 чылдың май 13-те СЭКП ТК-га болган чогаалчыларның чөвүлел хуралынга чүве чугаалап тургаш Н. С. Хрущевтуң айтып турганы болза; «... парлалга бистиң идейлиг кол чепсәәвис. Боо-чепсек чокка армияның дайылдажып шыдавазы ышкаш, партия база-ла парлалга ышкаш ындыг чидиг болгаш дайынчы чепсек чокка бодунуң идеологтуг ажылын чедишкиннинг чорудуп шыдавас».

Чурттуң парлалгазының бүгү ажылдакчылары-биле бир дәмей областың журналистери, ажылчын болгаш көдөө корреспондентилери боттарына дааскан сорулгаларны алдарлыы-биле күүседип, СЭКП-ниң XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дәәш демиселге бистиң парлалганың идепкейлиг киржилгезин хандырар дәәрзинге чигзиниишкин турбас ужурлуг.

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер

Кайгамчык чаагай, өөрүшкүлүг, магалыг үеде областың ажылчын болгаш көдээ корреспондентилери бүгү совет улус-биле кады чурттап, ажылдап турар. Шынап-ла чаагай үе бо! Бистиң чуртка коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунун калбартырынче киришкен бис. Күш-ажылдыдаа, хуунуң амыдыралын-даа, корумчурумну-даа коммунистиг ёзу-биле көөр чорук совет кижилерге чаңчыл апарган. Бо бүгү СЭКП-ниң XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериндe түннеп көрдүнген, айыттынган болгаш моон соңгаргы уг-шиг бердинген.

Мындыг магалыг үеде ажылчын болгаш көдээ корреспондент болуру хүндүлүг болгаш алдарлыг херек. Сөөлгү үеде областың ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң шимчээшкини идепкейжээн. Чүгле «Шын» солун редакциязы 1956 чылда 643 ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерлиг турган болза, ам оларның саны 1300 ажып турар. 1956 чылда редакцияга 6961 чагаа келген болза, 1959 чылда 9132 чагаа келген. Бо чылдың дөрт айларының дургузунда редакция 4048 чагаа алган. Ындыг чижектерни «Тувинская правда», «Тыванын аныяктары» солуннарның редакцияларындан база-ла көргүзүп болур.

Парлалга ажылынга доктаамал идепкейлиг киржип турар ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер бисте хөй. Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң кежигүнү эш Д. Чамзырың, Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунда эш Х. Кара-оол, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң тракторизи эш М. Чимбин, Хорум-Даг школазының башкызы эш Ч. Сендажы, СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң ажылдакчызы эш Н. Чыртакпан, Алдан-Маадыр школазының башкызы эш Х. Монгуш, СЭКП Таңды райкомунуң пропагандизи эш С. Танаын-оол, ол-ла районда «Тиилелге» совхозта партия организациязының секретары эш В. Калзан, Тожу районнуң «Май бири» колхозунуң кежигүнү эш А. Күскемей, Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда эш С. Сырат-оол, Өвүр районнуң Торгалыг школазының башкызы эш С. Танов, Кызыл хоорайда «Тыва тудуг» трезинин ажылчыны эш С. Сандан болгаш өскелердаа бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, школаларда, культура болгаш кадык камгалал албан черлеринде ажыл-ишчилерниң амыдыралын парлалгага долу чырыдарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1959 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, областың чеди чыл планының чаагай сорулгаларын, 1960 чылда көрдүнген онаалгаларны боттандырар дээш бүгү улустуң демиселинге идепкейлиг киржирде чүү кылыр ужурлуг мен? деп айтырыг ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң мурнунда туруп турар.

Хамыктың мурнунда ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер областың ажылчы чоннарының мурнунда салдынган чаагай сорулгаларны өөренип билип алыры, совет кижилериң маадырлыг тайбын күш-ажылын парлалгага калбаа-биле чырыдары болур.

Бо чеди чылда бистиң областа улуг чаартылгалар болур. Тыва ам калбак индустриалдыг хөгжүлдениң эжинде турар. Бойдустуң ажыктыг казар байлааның хөй болуп турары областа даг рудазының, коксохимияның, саазын-целлюлозаның, даг-дүгүнүң болгаш өске-даа байлактарның бүдүрүлгезин чоокку чылдарда тудуп тургузар арганы биске берип турар.

Чеди чылдың дургузунда үлетпүрге, харылзаага, коммунал болгаш чуртталга тудуунга, оон иштинде «Тывакобальт» болгаш «Тыва дагдугу» комбинаттарның тудуунга хөй миллион түңнүг хөренги чарыгдаттынар. Оон ангыда хөй-хөй чаа үлетпүр бүдүрүлгелери туттунар болгаш эрги бүдүрүлгелерни калбартып эде кылыр. Амгы үеде, бүгү эвилел ужур дузалыг Хову-Аксының болгаш Ак-Довурактың комбинаттарының тудуу чедиишкинниг чоруттунуп турар. Хову-Аксы комбинаттың коллективи бо чылдың бирги кварталында тудуг-монтаж талазы-биле обласка бирги чёрни өскүлөш, СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң шилчиир тугун чаалап алган. Тываның чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чеди чылдың ийиги чылының баштайгы кварталында база-ла багай өвес түңнелдерни чедип алган.

Областың улус ажыл-агыйының чеди чыл планында тарылга шөлүн 420—450 мун гектар чедирери, тараа бүдүрерин 25—30 миллион пуд чедир азы 1958 чылда алганындан 2—2,5 катап көвүдедири көрдүнген. Тываның тараажылары бо чылын кур болгаш куруккан черлерни шингээдип албышаан, часкы хову ажылын бедик агротехниктиг байдалга чорудуп, чайгы ажаалданы организастыг чорудуп турган, тараа культуразының гектар бүрүзүнден 13 центнер дүжүттү, кукурузадан 300 центнерден эвээш өвес ногаан массаны алырын, 1961 чылдың тарылгазынга 63 мун гектардан эвээш өвес кур болгаш куруккан черлерни немей белеткээр деп социалистиг бедик хүлөөлгени алган. Областың колхозтарында, совхозтарында часкы хову ажылы массалыы-биле чоруп турар, Барын-Хемчик, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик районнар өрте чажар тараа культураларының тарылгазын Май 1-ге чедир дооскан.

1965 чылга чедир обласка малдың ниити баш саны 2 миллион четкен турар. Бир чылда-ла эштти 30—32 мун тонна, сүттү—30 мун тонна, дүктү—1958 чылдаазындан — 3,1 катап хөйнү, куш чуургаларын — 15,8 миллион чедир көвүдедирин төлевилээн. СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1959 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, областың колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери 1960 чылда мыйыстыг бода малдың баш санын 12 хуу, хойнуун—18 хуу, хаваннын—7,3 хуу көвүдедирин, 19,5 мун тонна азы 1959 чылга деңнээрге 5,5 мун тонна хөй болгаш доктааттынган планга бодаарга 1,5 катап хөй эштти, сүттү—14,2 мун тонна азы 29 хуу хөйнү болгаш дүктү—пландан 1000 центнер хөйнү күрүнеге садарын хүлөөнген ажылдап турарлар. Обласка бирги кварталда күрүнеге эшт садарының планы 127 хуу, сүттүү—124,6 хуу күүсеттинген.

Областың колхозтарынга 1960 чылда 1050 чурталга бажыңнары болгаш ниитизи-биле 111 мун баш малга ажаалар туттунган турар. Колхозчу тудугжулар тудуг материалдарын чедиишкинниг белеткевишаан, хөй-хөй тудугларны кылып, ажыглалда киирип турарын ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер редакцияларга бижип турарлар.

Өөрүшкүлүг болгаш магалыг үе бо! Коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар. Бо чаа, ханы утка-шынарлыг шимчээшкин областың бүдүрүлгелериниң, совхозтарының, колхозтарының, СТС-ториниң ажыл-ишчилериниң амыдыралында сиңнигип кирип, коммунистиг күш-ажыл бригадалары тургустунуп турар.

Областың улус ажыл-агыйының планын күүседир дээш ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң эң чугула сорулгазы болза, социалистиг чарыштың чорудулгаларын солуннарга калбаа-биле чырыдары болур. Бүдүрүлге, колхоз, совхоз бүрүзү бо талазы-биле кандыг көргүзүглерни чедип ап турарын ажылчын болгаш көдээ корреспондент билген турар болгаш ол дугайын редакцияга дамчыткан турар.

Ажылчын болгаш көдээ корреспондент бүрүзү кижилерниң, коллективтиң хүлөөлгезиниң күүседезин хүн бүрү парлалгага чырыдары-биле кады план күүседезинге шаптыктап турар бүгү-ле четпестерни чогуур өй-шаанда илередип шүгүмчүлээр херек. Ылаңгыя ам-даа ажыглаттынмайн турар кандыг курлавырлар барыл, ол дугайын солуннарга үргүлчү бижиир херек.

Часкы тарылганың кандыг чоруп турары, малдың чаш төлүнүң ажаалдазы дээн ышкаш кампания ажылдарындан аңгыда ажыл-ишчилерниң амыдыралының культурлуг деннелин бедидерин, улус өөредилгезинин, кадык камгалалының айтырыгларын солунга доктаамал чырыдары ажылчын болгаш көдээ корреспондент бүрүзүнүң хүлөөлгези болур. Ынчангаш парлалгага идепкейлиг киришпишаан, 1960 чылдың сорулгаларын күүседиринге улуг салыышкынны олар киирерлер.

Совет парлалганың байырлалының хүнү—Май 5-ти таварыштыр ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерге байыр чедирбишаан, ажылга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күүзөлиңер!

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ,
«Шын» солуннуң чагаа килдизиниң эргелекчизи.

Көдээ бижикчи

Серен Бүлчүнович «Шын» солуннуң идепкейлиг көдээ бижикчилериниң бирээзи. Ол — Тес-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү. Баштайында ол бодунуң колхозунуң хана солуннарының ажылынга киржип, оон бижикчизи болуп турган. 1950 чылда район солуну тургустунган соонда ол ук солуннуң база бир идепкейлиг бижикчизи апарган.

Көдээ бижикчи эш Сырат-оол совет парлалганың ужур-дузазын болгаш оон бижикчизи кым болурул дээрзин бедии-биле үнелеп билир. Ол бодунуң төрээн колхозунуң ажыл-амыдыралының идепкейлиг киржикчизи болгаш колхозчу массабиле ханы харылзаалыг, хөй-ниитичи. Ынчангаш оон солунга бижээн материалдары колхозчу көдээнин амыдыралын шын көргүзүп, солуннуң арыннарынга доктаамал парлаттынып турар. Эш Сырат-оол эки агитатор, колхозта лекторлар бөлүүнүң кежигүнү болуп, бригадаларны, малчыннарның аалдарын эргий кезип, оларның амыдыралчурталгазын болгаш ажыл-хөрөөн таныжып ап турар. Колхозтуң ревизия комиссиязының болгаш экитура дружиназының кежигүнү база эш-хуузунуң судунуң даргазы болуп ажылдавышаан, ол колхоз бүдүрүлгезинин янзы-бүрү адырларынга күш-ажылдың болгаш хөй-ниитинин сагылга-чурум үрегдекчилери-биле, чалгаалар болгаш арагачылар-биле демиселди чорудуп, ажылда бар четпестерни илередип турар.

Ленин аттыг колхозтуң колхозчулары Серен Бүлчүновичини «Шынның» көдээ бижикчизи деп хүлөөп билирлер. Ынчангаш олар аңаа боттарының ажыл-херектерин, негелде хереглелдерин күзелдии-биле чугаалап берип, солунга чырыдарын саналдап-даа тургулаар. Бо дээрге масса чонга совет парлалганың ат-алдарының өскениниң болгаш оон көдээ бижикчилериниң ажыл-хөрөөнин ужур-дузалыг болуп турарының херечизи-дир.

Көдээ бижикчи эш Сырат-оол колхоз баштаар чери-биле болгаш ында хөй-ниитиниң организастары-биле база чоок харылзаалыг. Колхоз баштаар чери ону бодунуң активи кылдыр ажыглап, чугула даалгаларны бергеш, колхоз бүдүрүлгезинин харыысалгалыг адырларынче чорудуп турар. Бижикчиниң солунга бижээн шүгүмчүлелдиг материалдары колхозтуң хөй-ниитизинден чогуур деткимчени ап, айыткан четпестер чайлаттынып турар.

О. МАНДАРЫЙ.

Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозтуң Бора-Булак хову-зунда хову турлаанда агитас-массалыг ажылдар эки тургустунган. Колхозта партия эге организациязының удуртулгазы-биле колхоз суурунда библиотека эргелекчизи Монгуш Өлчей көжүп чоруур библиотека салбырын ында тургускан. Монгуш Өлчей солуннарын, журналдарын чаа номерлерин хову турлаанда ажылдап турар колхозчуларга болгаш механизаторларга үргүлчү чедирип турар.

Чурукта: колхозчу механизаторларның хову турлаанда кызыл булунда область солуннарының чаа номерлерин номчуп орары.

Фотозу В. Лутковтуу.

Номчукчулар бижип турлар

Өвүр районнуң Торгалыг школазының башкылар коллективи «Торгалыг» колхозтуң № 1 сүтбараан фермазын шефке алган. Башкылар ферманы лозуннар, плакаттар-биле шимеп берген, ферманың ажылдакчыларынга лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны доктаамал кылып берип турар.

Д. Шивитпаа.

• • •

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң хлеб быжырыкчызы А. Кайгаратцева он чыл дургузунда 40 ажыг колхозчу херөөженнерни хлеб быжырарынга өөредип каан. Оларның иштинден Б. Кавза, Н. Номчутпаа, С. Адыяа, Б. Минчеймаа, Д. Салчак олар далган кылыглар быжырарынга мастерлер болганнар.

С. Донзум.

• • •

Май бирниң байырлалынга ногаанчыдылга талазы-биле белектиг ужуражыр дээш Чаа-Хөл районнуң Булун-Терек школазының коллективи субботниктер организастап турган, школаның девискээринде 200 ажыг ыышты олурткан.

С. Чычаан-оол.

„Ленинчи“ хана солун 10 чыл болган

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда партия, комсомол организацияларының болгаш колхоз баштаар черинин органы — «Ленинчи» деп хана солун тургустунганындан бөөр ам 10 чыл болуп турар. Эрткен чылдарның дургузунда ук солун ай санында 1 удаа үнүп келген. Колхозту ажыл-агый болгаш организас талазы-биле быжыглаарынга, артельдиң мурнунга салдынган сорулгаларны күүседиринге «Ленинчи» солуннуң ролю улуг болуп келген.

Бодунуң туруп келген үезинде «Ленинчи» колхозтуң ажыл-агыйында, культура-амыдыралында четпестерни илередир, ажылдан оспаксыраар чалгаалар, арагачылар-биле болгаш өргиниң артынчызы болур аажы-чаннарның янзы-бүрү илерээшкиннери-биле шудургу демисежип келген.

Оон-биле кады, бүдүрүлгениң мурнакчыларының чедиишкиннерин, оларның мурнакчы дуржулгазын база чырыдып турар.

«Ленинчи» солуннуң ажылынга колхозчу активтер калбаа-биле идепкейлиг киржип турарлар.

М. НИКОЛАЕВА.

Тайбың болгаш спутниктер

Бо үзүндүнү сураглыг совет журналистер А. Аджубей, Н. Грибачев, Г. Жуков, Л. Ильичев, В. Лебедев, Е. Литошко, В. Матвеев, В. Орлов, П. Сатюков, О. Трояновский, А. Шевченко, Г. Шуйский оларның Американың Каттышкан Штаттарынга Совет чазактың баштыңчызы Никита Сергеевич Хрущевтуң төөгүлүг аян-чоруунуң дугайын чугаалап турар «Америка-биле чип-чиге көрүжүп алгаш» деп номундан очулдурган.

Совет журналистиканың болгаш публицистиканың бо шылгараңгай чогаалының авторларынга Ленинчи шаңналды тывыскан.

Джон Фостер Даллес биле Черниң чүве төлээде, безин эң бичии дүжүп алырының планын шымылап бижип турганнар.

ССРЭ-ни долгандыр шериг баазаларының четкизи тургустунуп эгелээн.

НАТО болгаш Багдад пактызы төрүттүнген.

Капиталистиг делегей Көреяга болгаш Вьетнамга бодунуң чепсээнин күжүн шенеп көөрүн оралдашкан.

Каттышкан Нациялар Организациязынга «бадылаашкын машиназын*» бүрүн ажыглаан болгаш антисоциалистиг, антисоветтиг эвилелди тургузуп турган.

АКШ-тың эң-не дайзынзырак бөлүктери «демир көжегени» салып бадырыпкан, оон артынга маркартизм** кара туразында аажылап турган; Совет Эвилелинге болгаш улус демократиязының чурттарынга хамаарыштыр хоп-мегени, шын өвес информацияны парлалга болгаш коммунизмге удур пропаганда тарадып турган. «Тайбың» деп сөстү безин сезиглээринге четкен болгаш коммунистиг агитация деп санаар чыгыы турган.

Ылгай көөр чорук делегей садыглажыышкынының оруун дуй турупкан.

Чамдык американнар, оларны Капитолийниң лифт ажылдакчыларының болгаш аштакчы ажылчыннарының арамдан үнген деп болбас, АКШ делегейни удуртур кылдыр чаяаттынган дугайты бурган дээргини херечи кылдыр элзедип алыр бодааннар. Ол дээрге дош суп алгаш ижер виски араганы стакан иштин долдур куткаш ижип ора кылган баштактаныышкын өвес болган, ынчангаш АКШ-тың мурнундагы президентизи Гарри Трумэн делегейни өртээн чээли-биле чандырып бөөр кылдыр алган Фордтуң автомобили ышкаш билгеш, делегей удуртулгазының рулюнга слуруптарынга белеткенип алган.

А ол үеде биске берге турган. Ындыг болза-даа, совет кижилер билектерин сывыртынып каапкаш, бомбаларга болгаш үгер-боо оъктарынга буза шаптырып каан бажыңнарны катап чыып, эптеп, хул-ыйба болуп калган черлерге бажыңнарны тургузуп, чаа-чаа заводтарны тудуп, атомнуң чажыттарынче дүне-даа үйгу-чыдын чок халдап, космиктиг оруктарны санап, күзеп-даа, чогаадып-даа турдулар. АКШ шагда-ла атомнуг бомбалыг турду. Биске улуг эчис сорулга, бүзүрел, идегел бар турган. Биске социализм тургустунган турду. Делегейниң социалистиг системазы төрүттүнген турду.

Кайызы тиилээнил?

Социализм тииледи.

Шаг үе келген — Совет Эвилелинге атомнуг бомбаны шенеп көрду.

Водородтуг бомба биске АКШ-тан сес ай мурнап тургустунган.

Удаваанда-ла Совет Эвилелинге диптер аразының делегейде эң баштайгы ужугар ракетазын салып үндүрдү.

Чер кырынга эң баштайгы атомнуг совет электростанция ажыглалга кирди.

Капиталистиг бодалдың аайынга кирип чапчыккан, барын чүкте чамдык кижилер мынчаар төлгелеп турдулар: Совет Эвилели АКШ-тың шериг күчүзүнүн туружун апты, албадаар политикажа шилчиир боор. А Совет Эвилели коммунистиг чаагай сеткилдиң идеяларын удуртулга болдургаш, тайбың дээш демиселди баштап турду. Кижиге ынак төлептиг чорукту Барыын чүктүң политика талазы-биле солуу чамдык кижилери өртек үнелиг түүлдү бораҳекпештиң билир чоруундан дээре өвес кылдыр билип, ону кошкак чорук кылдыр бодапкаш, коммунистерде шупту-ла чүве эки өвес дижип, сагыш оожуктура бергеннер.

Ынчаарга хоозун чүве-биле бедик бажыңнарның дөзээн салып болбас өвес бе.

1957 чылдың октябрь 4-те бирги совет спутник ужуп үнген. Ол сорулга-биле үндүрбээн демги спутник чүгле Атлантик океандан Оожум океанга чедир америк дээрни көску кылдыр шыйып каан өвес, «күш дөгээр» политиканы балап каапкан, антисоветчи пропагандадан согурарган хөлүн эрттир дайынзырак чамдык политиктерниң карактарын чоткан. «Удавас Каттышкан Штаттарның кежээки азы эртенги сылдызы—Москвага кылган кызыл сылдыс апаар» деп «Нью-Йорк таймс» солун арга чадаарда кыжырып бижээн.

Спутникти салып үндүргенин «эртем болгаш техника талазында Каттышкан Штаттарның артык чоруунга хоозурадыкчы согуушкун болган» деп Сенатор Джексон адаан. Совет Эвилелинде башкылар болгаш эртем ажылдакчыларының ажыглап турар бедик ат-алдарын демдеглээш, физиканың америк институдунуң удуртукчузу Эмнер Хатчисон мынчаар медеглээн: «...бистиң чуртувустуң аныяктарын эртемниң чугулазын медереп билген турар кылдыр өөредир херек, оон башка амыдыралдың америк аргазы атказар ширбиттирип каапкар».

«1917 чылдың орус революциязының үезинден бөөр бистиң чуртувустуң айыыл чок чоруун болгаш туруштарын ол хире өскерткен чаңгыс-даа болуушкунну билбес мен» деп, АКШ-тың ужар түүлүнүң министри чораан Финлеттер мунаарап турар.

«Америк улустуң таварышканы силгиишкин ол шагдагы ийиги Пирл-Харбор*** ышкаш болган» деп Маркис Чайлдс бижээн.

Ол дээрге бирги үе-чада—ундараашкыннын болгаш девидээшкинин үе-чадазы болган.

Оон соонда анализ кылыры эгелээн.

Ук анализ Американы оон-даа артык силгээн түңнелди берген.

Спутникче америк шериг албаннын кижилери кичээнгейин аажок сала берген. Ону салып үндүрген чорук Совет Эвилелинде диптер аразының ужугар ракеталары бар деп чүвени бадыткаан болгаш чыл-чыны-биле чыгдынып келген бүгү стратегтиг бадыткаашкыннарны буза шапкан. Ужар түүлүн хөделир черлерининг шугумун көргүскен чуруктар боттарының шаандакы утказын чидирген. Дайын болу бөөр апарза АКШ үрегдөөшкинге таварышпас деп турган шаандагы бодал дүжүп калган. Миллиард-миллиард доллар өртектиг хыдыкчы-тудукчу чепсектерге таарыштыр кылган радиолокация станцияларының болгаш аэродромнарның системазы бодунуң ужур-дузазын чидирген, чүге дээрге ракетаны тудуп алыр болгаш доктаадыптар арга чок болгай. Шериг баазалары болгаш авианосцылар чүгле аларынга эптиг кара болу берген. Ам эң чоокку үеде дайын болу бөөр чүве болза, ук дайын делегей дайынынче шилчий бөөр. Термоядролуг чепсек барда ол чорук бууразашкындан өске чүвени бербес деп чүве билдине берген.

Спутник Совет Эвилелинин үлетпүрүнүн болгаш көдээ ажыл-агыйының кайгамчык улуг чедиишкиннеринче экономистерниң караан ажыткан. «Орустарның тыныжы бистиң чушкуувуста чедип келди» — деп америк солуннарга бижип турган. «Совет Эвилелинин экономика талазы-биле өзүп турар арга-мергежилдерин хүлөөп көөр ужурлуг бис... деп, Президент Эйзенхауэр конгресске медеглээн.—Бо талазы-биле салган чарышты бистин амыдыралыыстың чанчылынга эн-не шынгыы озал-ондактыг өвес кылдыр херекке албайн барып болбас бис... Айтырыгның ужуру болза бистин камгалал турарывыс хостут адааннажылганын бистиң системавыс делегей кырынга Совет удуртукчуларның салган кыйгырыын чедиишкинниг хүлөөп ап шыдаар бе дээрзинде болур».

Барыын чүктүң өртемденнери совет чырыдышкынның болгаш эртем шинчилелдериниң хемчээлдерин төлептин-биле үнелеп көргеннер, оларның темпилерин-даа, тодаргай угшиглиин-даа үнелеп болгаш адаргап көргеннер. Американың хөй-ниитизи пропаганданың овуузуну-биле хөлүн эртир үр үеде болун мегелеп келгенин билип апкан, ынчангаш Совет Эвилелинин дугайында боттуг херечилелдерни негей бергеннер.

Америк пропаганда бодунуң салып каан чаза тепсир херекселинге буза тептирип эгелээн.

Улус демократиязының чурттарының чедиишкиннериниң дугайында херечилелдер Барыын чүкче хары угда улам-на ханылап кирип турар апарган. Амыдырал боду империа-

* КНО-нуң хуралдарынга АКШ-тың талазынче бадылап турган хөй кезик.

** Коммунистерге болгаш өске-даа депшилгелиг күштерге удур каржы хоойлунуң автору — реаксылыг америк сенатор Макарти турган. Ол реаксылыг хоойлу макартизм деп адаттырган.

*** Делегейниң ийиги дайынының үезинде Япония АКШ-тың Гавай ортулукта Пирл-Харборга турган Флодуи хөнертен барык шуптузун узуткаан. Ындыг ат оон үнген.

(Төнчүзү 4-ку арыында).

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАДАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

ЭҢ ХӨЙ МАШИНАЛАРНЫ ҮНДҮР САДЫГЛАП ТУРАР ЧУРТ

Социалистиг лагерьниң чурттарының экономиктиг кады ажылдажылгазында ГДР улуг черни эзлеп турар. Ол болза Совет Эвилелиниң кол садыглажып турар чурттарының бирээзи. А ГДР-ниң даштыкы чурттар-биле бараан саарылгазында Совет Эвилели бирги черни эзлеп турар. Социалистиг лагерьде Герман Демократтыг Республика найыралдыг чурттарны машиналарның он-он чаа хевирлери-биле хандырып турар, машина тудуунуң продукциязын үндүр садыглаарының талазы-биле бир кол чурт апарган.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ХҮРЕҢ ХӨМҮР ДАШТЫҢ БҮДҮРҮП ҮНДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ЧАРТЫЫ

ГДР ам бүгү делегейде казып алдынып турар хүрең хөмүр даштың ниити хемчээлиниң чартыын казып үндүрүп турар. Республикада үлетпүрүнүң үнелиг чигзди болу берген ол хөмүр дашты ГДР-ге 1959 чылда 226 муң тоннаны казып үндүрген.

Мында хүрең хөмүрүү эң-не амгы үениң механизмнери болгаш машиналары-биле казып турар. ССРЭ, Барыын Германия болгаш Чехословакия-биле кады делегейниң дыка хөй чурттары мында хүрең хөмүр даштың үүргайларын ажык арга-биле казып тыварының методтарын өөренип көөрү-биле боттарының тускай эртемниглерин чорудуп турар.

ГДР-ниң инженерлери болгаш эртемденнери хүрең хөмүр даштан үнелиг металлургия коксту будүрүп үндүрериниң аргазын делегейде бир дугаарында ажытканнар. Коксту хүрең хөмүр даштың брикединден кылып үндүрериниң Лауххамерде улуг комбинады ажылдап турар.

ЭЛЕКТРОТЕХНИКТИГ ҮЛЕТПҮРДЕ ЧЕДИИШКИННЕР

Германия мурнундан тура-ла сайзырангай электротехниктиг үлетпүрүг болуп келген. Ынчалзажок улусчу эрге-чагырганың чылдарында ол талазы-биле ГДР көстүп көрбээн чедиишкиннерни чедип алган. Ам ГДР-ниң электротехниктиг будүрүлгелери дайын мурнунда үлетпүрүнүң ол адырына бүгү Германияга будүрүп үндүрүп турганындан хөй продукцияны үндүрүп турар.

Чүгле Берлинниң демократтыг секторунда безин электротехниктиг будүрүлгениң дайын мурнундагы деңнелин үш чартык катап ашкан. Демократтыг Берлиннин эң улуг электротехниктиг будүрүлгези — Трепт районунда электроаппаратуралар заводу дайын мурнунда бодунуң үндүрүп турганындан сес катап хөй продукцияны будүрүп үндүрүп турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ ЧЕТКИЗИ КАЛБАРЫП ТУРАР

Амгы үеде ГДР-ниң ажылчы чоннарының адилелинде 500 муң телевизорлар бар. ГДР-ге 1957 чылда 108 муң, а 1959 чылда—290 муң телевизор приемниктерин будүрүп үндүрген. Чурттакчы чон бо чылын бир миллион ажыг телевизорлуг болур. Ол дээрге кижи санынга онаштыр алырга, Барыын Германиядан ажып турары ол-дур.

План өзугаар 1960 чылдан эгелээш 1965 чылга чедир чурттакчы чонга 4 миллиондан эвээш эвес телевизорларны садар ийикпе барык-ла өг-бүле бүрүзү телевизорлуг болур.

ДРЕЗДЕННИҢ ДЕРИГ-ХЕРЕКСЕЛДЕР ТУДУГЖУЛАРЫНДА

Дрезденниң электрилиг дериг-херексел дер будүрүлгезиниң тускай эртемниглери совет тускай эртемниглер-биле кады доктаамал эвес токтуң бедик напряжениезин хынаар делегейде эң улуг херексел дер тургусканнар. Ол кайгамчык улуг агрегат Совет Эвилелинге хереглээри-биле кылдынган. Ону 1960 чылдың май бирде ажыглалга кирген.

(СЭТА).

Венгрияда садтар

Венгрия шаг-шаандан бээр-ле бодунуң садтары-биле алдаржып келген. Яблоко, груша, абрикос, слива дээн ышкаш кат-чимистерни садары-биле дашкаар үндүрери кол черни эзлеп турар.

Эрткен күзүн болгаш бо чазын Венгрияның күрүне ажыл-агый черлериниң болгаш будүрүлге кооперативтериниң шөлдеринде 45 миллион кат-чимис ыыштарын олурткан. Ам чуртта кат-чимис бээр 45 миллион ыыштар санаттынып турар.

Барыын Ириана Индонезияның девискээри

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның даштыкы херектер министерствозунуң Европа талазы-биле килдизиниң эргелекчизи Чондронегоро Голландияның Индонезияда хереткериниг түр бүзүреттирген элчинин апрель 28-те бодунга келдирткеш, Барыын Ириана бодунуң чепсектиг күштерин голланди чазак эзлээн ултаттырар деп чарлаан шиитпириниң дугайын тайылбыр бээрин дилээн. «Ол шиитпир айыылдыг байдалды тургузуп турар болгаш халдакчы будүштүг болуп турар» дээрзин анаа Чондронегоро медеглээн. Барыын Ириана дээрге Индонезияның девискээри дээрзин Чондронегоро база катап демдеглээн.

Мурнуу Көрейде байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Даштыкы агентилелдериниң медеглеп турарын өзугаар алырга, апрель 28-тин эртенинде чоокта чаа албан-хүлээлгезинден дүшкен оралакчы президент—Ли Ги Бун өлүрткен. Ли Ги Бунну ооң бодунуң-на төрээн оглу лейтенант Ли Кан Сук боолап каан. Ол оолду Ли Сын Ман 1957 чылда оол кылдыр азырандыга алган.

Ли Кан Сук хол боозу-биле адазын, иезин, дүнмазын боолап каан, ооң соонда боду аттына берген. Ону эмнелге черинге аппарганының соонда база өлүп калган.

* * *

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Даштыкы агентилелдериниң дыннадыгларын өзугаар алырга, май 2-де чуртка дайын байдалын чарлаан турза-даа Мурнуу Көрейде улуг өртээл хоорайларың бирээзи болур Пусан хоорайга тергиин улуг чыскаал болган, ол таптыг-ла 5 шак иштинде үргүлчүлеп келген. Чыскаалды студентилер болгаш өөреникчилер эгелээн. Национал хуралды доп-дораан тарадырын болгаш чуртка чаа сонгулдаларны чорударын негээн хоорайның он-он муң чурттакчылары оларга каттышкан.

Сеулдуң школаларынга май 2-де Ли Сын Манның политиктиг машиназын деткээн башкыларны школалардан үндүрерин негээн ажыл соксадыышкыны болган.

Май 2-де национал хурал Ли Сын Манның албандан дүшкенин хүлээп көөр боор кылдыр манап турза-даа олар ону тооп көрбейн, янзы-бүрү үүрмек хереткер-биле өйлежип, хереткн будулдура бергеннер.

База-ла ол хүн Мурнуу Көрейниң национал хуралының даргазы тургаш чоокта чаа бодунуң амызынга четтинген Ли Ги Буннуң орнунга чаа дарга сонгулдазы болган. Ли Сын Манга удур үзелдиг демократтыг партияның удуртукчуларының бирээзи Квак Сон Хун ооң чаа даргазынга соңгуттурган.

Мурнуу Көрейниң күрүне баштыңының хүлээлгезин күүсеп турар Хо Чжон ол хүн бодунуң түр чазааның сөөлгү үш министрин томуйлаан. Камгалал министринге япон шериг академиязын дооскан, мурнунда мурнуу-көрей армияның штаб начальниги турган Ли Чон Чан томуйлаткан. Мурнуу Көрейниң чаа чазааның кежигүннери колдуунда Каттышкан Штаттар-биле сырый харылзаалыг садыг, үлетпүр компанияларының болгаш банкылар директорларындан, мурнундагы лисынманчы дүжүметтерден тургустунган болуп турар.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 25-те Вашингтонга президент Д. Эйзенхауэр биле президент де Голльдуң түнзел ужуражыышкыны болган. Ооң соонда допчу дыннадыгны парлаан. Ында чугаалап турары болза:

«Генерал де Голльдуң келгениби-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның президентизи болгаш Француз республиканың президентизи апрельдиң 22-ден 25-ке чедир элээн каш катап ужуражканнар. Каттышкан Штаттарның күрүне секретары, Франциянын даштыкы хереткер министри болгаш ийи чурттарның элчиннери ол беседаларга киришкеннер.

Ам болур бедик деңнелдиң чөвүлел хуралынга чугаалажыр ужурлуг айтырыгларының талазы-биле туруштарын оларның аразынга санал-онал солчуушкуннары элээн шыны-биле тодарадыр арганы берген. Президентилерниң ийилдирзинин бодап турары-биле алырга, ук чөвүлел хуралдың кол сорулгазы—улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын чедип алыры болур».

Бельги монополияларның Конгода планы

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Июнь 30-де Конгонуң хамаарышпас чоруун чарлаанының сөөлүнде ийи чурттарның аразында экономиктиг болгаш саңхөө харылзааларның айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Бельгияның чазааның чыылдырганы бельги-конго конференция апрель 27-де ында ажыттынган.

Парлалганың медээлерин өзугаар билдинип турары-биле алырга, Бельгия бо конференцияга Конгонуң улузунга хамааржып турар бойдус байлактарны холгаарлап ажыглап тургаш, Конгода капиталистиг эжелелди хевээр арттырып, ында экономиктиг туружун олчаан кадагалап алырын Бельгия бодап турар. Конго ам капиталистиг чүрттарда казып тып турар уранның чартык кезинден ажыгны, кобальт, ак-коргулчун, алмаз, чес дээш ооң-даа өске байлактарны хөйү-биле берип турар.

Ийи чурттарның аразынга «Найырал, дузаламчы болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында керээни» чарарын бельги чазактың саналдап турары ынчангаш билдингир.

Конференцияның ажыттынар хүнүнде Бельгияның буржуаз солунарының бир эвес ук чурт «бельги дузаламчыдан» өйталаар болза келир үеде Конго экономика талазыбиле кандыг дүмбей чоруккa таварышкан турарыл дээн хөөннүг чүүлдерни парлагылааны база маная дүүшкек барымдаа болур. «Чүгле Бельгияның талазындан чәалилер алыры Конгонуң өзулуг хөгжүүрүн хандырар» деп «Метрополь» солун бадыткаан.

Ындыг болза-даа Бельгияның Конгога бодунуң экономиктиг тергиделин арттырып алыр дээн бүгү-ле планнары, чуртунга политиктиг болгаш экономиктиг долу хамаарышпас чорукту тургузарын негээн Конгонуң улузунуң талазындан удурланыышкынга таваржып турар.

Того—Африканың хамаарышпас күрүнези

* * *

ТАЙЫЛБЫР

* * *

Апрельдиң 27—демисежип турар Африканың төөгүзүнге алдарлыг хүн. Ол хүн Франциянын чагырып турар девискээри—Того хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаттынган.

Ол чурттуң хамаарышпас чорукту чаалап алганы национал-хосталга дээш африкан улустуң-даа тиилелгезинин дугайын херечилеп турар болгаш Н. С. Хрущевтуң: дарлаткан улустар колониализмниң кинчи-бегин мөңгези-биле ап октаар деп чугаалаан үезин чоокшулаткан.

Тогонуң хамаарышпас чорукту алыр дээш демиселиниң эткен орду аар-берге. Африканың барыын талазында чыдар бир миллион ажыг чурттакчылыг ол чурт болза эткен үс чылдың төнчүзүнде герман империалистерниң эжелелинге кирген. Олар Тогонуң амгы найысылалы Ломеге доктаап туруп алгаш, чурттуң бүгү-ле девискээринге боттарының тергиидээшкинин боо-чепсектин дузазы-биле калбартып турганнар. Ынчалза-даа ук черниң эвес, дагомба болгаш кабре деп хөй санныг аймактары өске чурттуң эжелекчилери-биле эптежирин күзевейн, оларга удур чаңгыс эвес удаа тура халчып келген. «Сени кым ызырганыл, ол кижи сенде база-ла диш бар дээрзин сагындырар» деп африкан үлегер сөс чугаалап турар. Тогожуларның согуннары болгаш докпактары тропиктиг арга-арыгларның иштинден герман эжелекчилерни чазыг чокка соп турган. Тогонуң патриоттарын колонизаторлар эң-не араатанзыг өзу-биле аажылап турганнар. Ломениң кудумчуларынга ук черниң чурттакчыларын канчаар кинчилеп алгаш сүрүп чоруп турганын билир чамдык тогожулар бо хүннерде безин бар.

Делегейниң бирги дайынының үезинде империалистиг Германияны чылча шапканының соонда тогожулар колониалдыг тергиидээшкин узуткаттынар деп идеген турганнар. Ынчалза-даа оларның идегели боттанмайн барган, герман колонизаторларның орнунга англи болгаш француз эжелекчилер келген. Олар Тогонуң девискээрин ийи чара үлежип алганнар. Ооң хөй талазын, чөөн кезиин—55 муң дөрбелчин километр девискээрин Нациялар лигазының мандат өзугаар чери кылдыр, а ооң соонда—КНО-нуң хайгааралы-биле Францияга берген. А Тогонуң барын талазын Англия хайгааралынга алган. 1957 чылда, кажан Гана күрүнези тыптып келгенде, Тогонуң англилер эзлеп турган талазы ооң составынга кирген.

Француз Тогога бүгү-ле эрге-чагырга чуму-биле француз дээди комиссарның холунга турган. Африкага колониализмге удур шимчээшкиннің күштелгениниң түннелинде 1957 чылда Тогога тус черниң эрге-чагырга органнарын — «девискээр ассамблеязын болгаш чазак чөвүлелин тургузарынга Франция чепшээрежир ужурга таварышкан. Даштыкы-биле харылзааларның, камгалалдың, саңхөөнүң, суд тургузуунуң болгаш хоойлу чогаадылгазының айтырыглары мурнундагызы хевээр-ле француз дээди комиссарның эргезинге турган. Ынчангаш Тогонуң чурттакчыларының хөй кезии боттарының чуртунуң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээринге киржир аргажок турган. Франциянын «Франс-суар» деп буржуаз солуну Тогода политиктиг байдалды тайылбырлавышаан, Тогону мурнундагызы ышкаш база-ла 300 француз дүжүметтер чагырбышаан деп бижээн.

Тогонуң хайгааралдыг девискээри ук чуртту француз империалистерниң мөлчүп, дарлаарынга шаптык чок турганын амыдырал көргүскен. Тогонуң чурттакчылары-биле ооң кожазында француз колония Дагомеяның байдалынын аразында кандыгдаа ылгал чок деп англи буржуаз эртемден У. Фицджеральд «Африка» деп номунга бижээн.

Хайгаарап турар девискээринин депшилгезинге хайгааракчы-күрүне идиг бээрин КНО-нуң Уставы даандырып-даа турар болза Тогога Франциянын 40 чыл дургузунда «хайгааралы» ук чурттуң хөгжүүрүнге бичин-даа дуза чедирбээн. Того херек кырында метрополияның аграрлыг эдеринчизи болуп, пальма үзүн, какасну, бананны болгаш кедээ ажылагыйның өске-даа продуктуларын чиик өртектер-биле алыр чери болуп турган. Ооң-биле кады Тогода бодунуң үлетпүрү чок болганда Франциядан чурттакчы чонунга эргежок чугула үлетпүр бараанларын Франциядан улуг өртек-биле садып алыр ужурга таваржып турган. Ук чурт таарымча чок даштыкы садыгның түннелинде бо талазы-биле берге дээшкиннерге таваржып турган. Чижээ, 1958 чылда Тогонуң кирер саткан бараанары 7559 миллион франк-акша, үндүр саткан бараанары—6314 миллион франк-акша түннүг болган.

Амгы үеде Тогода чаңгыс-даа улуг үлетпүр будүрүлге чери чок. Чүгле чунар саван болгаш пальма үзүн будүрер чартык ус-дарган хевирлиг заводтар бар. Фосфаттарны санаваска ажыктыг байлактарының хөй нуруузун (хром болгаш демир рудазы, алдын, титан) барык казып кылбайн турар. Колонизаторлар ону Франциянын чамдык чиг-эт алыр чери кылдыр хевээр арттырарын оралдашпышаан, Тогонуң национал үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге капитал салыышкынарын кылырын күзевейн турган.

Даштыкы «хайгааралдың» тергиидээшкини того улустуң социалдыг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге база багай салдарын чедирген. Тогога чораан, америк журналист Джон Гантер мынчаар бижээн: «Тогонуң француз талазында кандыг-даа хамааты хосталга херек кырында чок, ынчаарга 1947 чылга чедир маная чаңгыс-даа ортумак школа чок турган. Тогонуң француз девискээри ооң колониязы болганда, Парижтен башкартынып турар».

Мындыг байдалдыг болганындан Тогонуң улузу колониалдыг хайгааралды дүжүрерин болгаш чуртка хамаарышпас чорукту тыпсырын улам-на шиитпирлин-биле негеп турган. Сөөлгү ийи чылдарның үезинде тогожуларның национал-хосталгалыг демисели онза күштелген. Африканың улустарының колониализмге удур демиселиниң ниити кедүрлүүшкүнү того улустуң демиселинге улуг ужурдуалыг болган. Африка улустарының 1958 чылда бирги конференциязынга хүлээп алганы: «Колонизаторлар, Африкадан үнүп чорунар!» деп лозуцунга ол күзел-сорук илереттинген.

Чурттуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар Тогонуң патриоттуг күштерин «Тогонуң чаңгыс эвинин комитеди», «Жювенто» деп партиялар баштап турар. Тогонуң хоойлуждулга ассамблеязынга 1958 чылдың чазынында болган сонгулдаларга ол партияларның бөлүктери тиилелгени чедип алган. «Тогонуң чаңгыс эвинин комитединиң» удуртукчуларының бирээзи Сильванус Олимпио чазактың баштыны болган. Ол чазак чуртту хамаарышпас чорукту алырынга белеткээриниң шугуму-биле удуртуп турган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XIV сессиязының шиитпирин өзугаар апрельдиң 27-де Тогонуң хамаарышпас болганын чарлаан чорук болза ук чурттуң мурнунга чаа амыдырал-ча баарының калбак оруун ажыткан.

Бодунуң национал үлетпүрүн тургуспас болза чурттуң хамаарышпас чоруу быжыг эвес дээрзин Тогонуң политиктиг ажылдакчылары билип турарлар. Тогонуң экономиктиг кедүрлүүшкүнүнүң планы 1960—61 чылдарда фосфаттарны будүрерин 750 муң тонна чедир көвүдеририн, чоокку чылдарда чурттуң баштайгы үлетпүр черин — пос-таавы фабрикалын, лицейни тургузарын, чаа портту тударын, Ломе хоорайны чаагайжыдары дээш ооң-даа өске ажылдарны баш удур көрген.

Кедээ ажыл-агыйны кедүрериниң талазы-биле чугула хемчеглерни айыткан. Аныяк күрүнениң мурнунда турар кол-кол сорулгаларны айытпышаан, премьер-министр С. Олимпио бот-боттарының дузаламчызынга болгаш кооперасталгашкынга үндезилээш, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринин эргежогун демдеглээн. Чуртка бүгү-ле административтиг албан-хүлээлгелерни даштыкы дүжүметтер эзлеп турган ужурундан национал кадрларны белеткээри Тогога улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле ажы эки эгелээн. Ломеге 1959 чыл ажыттынган училище ам безин 20 административтиг ажылдакчы тогожуларны белеткен үндүрген. Колониалдыг дарлалдан хосталып турар Тогонуң улузу: «Ажыл, хосталга, ада-чурт» деп мындыг үш сөстерин кыйгырыг кылдыр шилип алган. Тогожулар ол кыйгырыгны амыдыралга боттандырбышаан, африкан улустуң колониализмни туюлунга чедир узуткаары дээш демиселинге боттарының салыышкынын кирип турар.

Тогонуң премьер-министри С. Олимпио чоокта чаа мынча деп чугаалаан: «Бистиң чаа чазаадыстың кол-ла сорулгазы болза улустуң амыдырал байдалын экижидери болур. Улустуң амыдырал байдалы моон мурнунда эмин эртпир херек севейн турган деп санап турар бис». Премьер-министр С. Олимпио даштыкы политика талазы-биле 1959 чылда мынча деп айыткан: хамаарышпас Того нейтралитетти барымдаалаар болгаш тайбыңны идепкейлии-биле камгалаар.

Совет Эвилелиниң тайбың күзээн политиказын Тогонуң улузу түүлдүг деп көрүп турар. Ол политика колоний болгаш дарлаткан улустарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаарынче угланган. Бистиң чурттуң төлөлекчилери Тогонуң улузунуң ук чуртка хамаарышпас чорукту тыпсырының дугайында негелдерини КНО-нуң хайгаарал талазы-биле комитединге үргүлчү деткип келген. С. Олимпионуң чугаалап турары болза, Совет Эвилелиниң ол деткимчезин кажан-даа утпас. 1959 чылда Ломеге «Того—ССРЭ» комитетти тургускан. Ол комитеттиң сорулгазы тогожуларга Совет Эвилелиниң культуразын таныштырары болур. Ол комитетти Тогода сургаан политиктиг ажылдакчы Савиде Тове баштап турар. Ол ССРЭ-биле эп-найыралдың харылзааларын тургузары дээш демисежип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Оралакчызы М. Р. Рахматовка баштаткан совет төлөөлер Тогонуң хамаарышпас чоруун чарлаарынга холбашкан байырлалга киржип чораан. Хамаарышпас күрүнезин тургузуп быжыглаарынга Тогонуң улузунуң улуг чедиишкиннерлиг болурун Совет Эвилелиниң улустары күзеп турар.

Д. КАСАТКИН.

Областка агаар-бойдустун байдалы

Бүгүн областка булуттагылап каап турар хүн болур. Улуг чаашкыннар болбас. Хат ей-тавында, сонгуларының угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—2—7, чавыс черлерге—8—13, а Кызылга— 10—12 градус чылыг болур.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

Тайбың болгаш спутниктер

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

листерни боттуг байдалдың мурнунга тургузупкан: социалистиг лагерь чечектелип турар экономикалыг болгаш эптиг эзлдек политикалыг күчүлүг делегей системазы болу берген.

Национал хосталганың болгаш экономиктиг түскай бот хөгжүлдениң орунга кирген Африканың болгаш Азияның улустарының хандыкшылы Москваның болгаш социализм лагериниң талазынче улам-на шилчип кел чыткан, чүге дээрге олар чүгле оон бот-бодун билчир чорукту тып болур болгаш өзулуг дузаны ап шыдаарлар. Делегейниң аштап турар черлериниң капитализмден дилеп алганы кескинди хлеб болганынга-ла ыяавыла садыызы кылдыр чыданы, танканы, шериг дузаламчызын дөгей берген. Социализм ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыжыышкының чайгылыш чок барымдаалап, шынчы сеткилдің дузаламчызын көргүзүп келген.

Азияның болгаш Африканың делгем районнарын агрессчи болуглежиишкиннериң аспаанга кирерин оралдашпышаан, демисежип турар улустарның эрге-ажыктарын бодунуң агрессчи политиказының эрге-ажыктарынга шорбавышаан, империалистер ол районнарны боттарының курлавырлары кылдыр арттырып алырын оралдашканнар. Ынчалза-даа улуг айтыкчы—төөгү — болуушкуннарны демги орутан өскээр углапкан. Азияның болгаш Африканың кайгамчык улуг районнары империализмниң курлавыры эвес, а өзулуг хосталганың болгаш тайбыңның талазында улам-на быжыгып турар күш болу берген.

АКШ-тың башкарыкчы бөлүктериниң делегей тергиидээшкининиң рулюнга олурар дээн күзели эстип калган, олче сунган хөлү—агаарда астына берген.

Чаа идеялар болгаш чаа чүткүлдер төөгүлүг тиилелгени чедип алган.

Диньи Ачесонуң дараазында «күш дөгээр» политиканың оглоблин кедипкен Джон Фостер Даллес бодунуң чыгын ол дээрезинде сөөртүп чоруг турган-на, ынчалза-даа ол чорук практиктиг утказын чидирип бар чыткан, чүге дээрге Барыын чүктүн ниитизи-биле, ылаңгыя АКШ-тың ындыг политиказынга эң кол чүве—боттуг күш четпес турган. «Моондактаашкынның политиказы» шынында совет коммунизмни моондактаваан. Ооң моондактап турган чүвези—америк нацияның моральдыг салдарының нептерээни ол болур» деп Даллес боду билинген. Делегей амыдыралында ханы бурунгаар чылыышкынар болгулаан. Барыын чүктүн хөй-хөй үзел-бодалдары өлүг догмалар болу бергенин амгы үеним капитализмниң ол эң-не чалбарыкчы камгалакчызы бодунуң өлүмүнүн бүдүүзүнде бичин-даа бол билип эгелээн турган.

Национал артык чорукту болгаш идеэргээшкинни хөлүн эртир катап тап турар америк патриотизмге кижизидер сорулга-биле «бистер эн угаанныг, эң күштүг, эң бай бис» дээр чугааны пропаганда ажыглап келген. Ам ол чугааның чүгле үштүн бири арткан, ынчалза-даа ол дээрге түр үеним чугаазы апарган.

Билдингир америк журналистер безин: «Ол кижилер—тараачыннар, черликтер чүгле оорлап алган чажыттарының дузазы-биле бурунгаарлап шыдаар аргалыг деп биске чугаалап туржук, ынчаарга ам Чернин даштынче баштайгы кайгамчык улуг базымны олар кылганы ол ышкажыл...» деп хомудан турганнар. «Хостуг ажыл-ишчи чоруктуң амыдыралчызын бүзүредир төлөде Совет Эвилелин эртем, техника болгаш технология талазы-биле чедер ужурлуг бис» деп кыйгырыглардан америк тергиидээшкинге бүзүрелдин чидип турарының демдээ түүден-даа артык илерээн. Ол дээрге—капитализмнин божаннааны, бачыыдап девидээни, бодунуң долу үнелиг эвезин билингени болгаш кижи төрелгетеннин мурнакчы бодалының мурнунга тулуп келгеш агарып үнерин оралдашканы ол-дур. Капитализм адын солуурун, «улусчу капитализм», «экономиктиг чаагай ачы» деп, харындаа «Мэгзин оф Уолл-Стрит» деп журналдың эзэи Уикоффтуң саналдап турары ышкаш, чүү, кандыг-даа бол, «социализм» деп адаттырарын күзеп турар.

Ынчалза-даа өлген кижиниң дуб ыыштан кылган буттарлыг хааржаан самолёт деп адаза-даа ушпас болгай.

Хөй удаагы чедимче чок шенелделерниң соонда американнар улуг эвес каш спутниктерни база салып үндүргүлээн, ынчалза-даа ол чүү-даа өскертпээн. Ийи совет айжылар ыракшылдың кызырылганын эвес, харын улгатканын бадыткаан.

Мынчангаш бистиң чүс чылыыстың алдан чылдарының эгезинде болдунган улуг болуушкуннардан төөгүнүң чаа үе-чадазы эгелээн.

Экономикада, политикада, техникада болгаш эртемде бүүдени кайгаткан чедиишкиннериниң түннелинде Совет Эвилели, социалистиг бүгү чурттар капиталистиг бүгү системадан эвээш эвес күчүлүг, хөгжүлде талазы-биле хемчээл чок улуг энергиялыг делегей системазы болуп өскен. Совет чурт октаргайже шавыышкынче кижи төрелгетеннин эн баштай-ла хөделдире берген.

«Коммунизмни чылча шавар» болгаш «коммунизмни ап октаар» дээр дугайында чугаалар шуут хоозун бодал, шаарланчак кижилерниң куруг черге шак эрттирер чоруу болу берген. Совет Эвилелин шыдашпайн бүступ дүжеринге чедирер «иштики чөрүдээлер» бар дээр аяныг тооллар ам чүгле кыжыраан хүлүмзүрүүшкүн үндүрүп болур. Дайын болза амгы үеге түүлдешпес дерзинлээшкин апар чыдар, чүге дээрге капитализм ам дайындан чүнү-даа чедип албас, харын бүгү-ле чүвени чидирип болур.

Социализм алыс будуш шынарының ужурундан бодунуң идеяларын чыдага деген алгаш, дашкаар үндүрбейн келген болгаш үндүрер бодавайн турар.

В. И. Лениниң чугаалап турганы янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догунналашкыны амыдырап-чурттаарының карачаңгыс болдунар хевирлери, боттуг факт апарган.

Канчаар чунарыл

Ажылдан чаныр келдиңер. Бодунарга чыпшырып алгаш келген хир болгаш довурак-доозунунарны чок кылыр төлөде, дораан чунар ужурлуг силер.

Чунарда хөйленин үштүп алза эки. Хөйлен-биле чунар ужур таварышканда, ооң мойндуруунуң өөктерин чешкеш, ченнерин эки сывырып алыр.

Кончуг хирленген холдарны чуурда, холдар дүрбүүр хереклели азы щётканы, база чылыг сугну ажыглаар. Кажан холдарын арыглап алгаш мойнун болгаш арнын чуур.

Сериин суг-биле эгиннерни болгаш хөректи чуурга кончуг эки: ол, организмни сергедип быжыглап турар.

Эртен туруп келгеш ол ышкаш экиди чунары эргежок чугула.

Ие бүрүзү боттарының уругларын кара-чажындан эгелээш-ле арыг-шевер чорукка өөредир ужурлуг. Ол чорук чаңчыл болуп, бүгү амыдыралының дургузунда артар.

Үш, дөрт хардан эгелээш-ле бичин уругларны боттары эки чунар кылдыр өөредир херек.

Уругларны эвээш дээрге-ле хүнде ийи удаа чуур херек: эртен, кажан олар сттуп келири-биле-ле, кежээ удуур мурнунда; уругну чуур санында чүгле холдарын, арнын эвес, база мойнун, кулактарының артын база чуур болгаш соок сугга чунар кылдыр чоорту өөредир ужурлуг. Холдарын болгаш мойнун саванап чуур херек.

Чемненир мурнунда холдарын саванап чуур кылдыр уругларны өөредири эргежок чугула, ону күүсетпээн шаанда столга олурарын болгаш чемненирин оларга чепшээреп болбас.

Уругларның дыргактарын болгаш бажының дүгүн үргүлчү кыскаладыр кезин турар. Арыг-шевер болгаш силиг болур чорукка уругларны чаңчыктырар чорук оларның кадыын камгалап быжыглаар херекке дузалаар.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00164. Чагыг № 1273. Культура эргелелинин типографиязы.